

МРНТИ: 15.01.11

10.51889/2959-5967.2024.79.2.006

А.С. Шохамбекова ¹

¹Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті

ЕРЕКШЕ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР БАЛАЛАРДЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ- ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУДА ЛОГОПЕДТІҢ ПӘНАРАЛЫҚ ЖҰМЫСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Мақалада педагог-психолог пен логопедтің эмоционалды ерік – жігер аясы бұзылған балалармен пәнаралық жұмыс жүргізуде бірлесіп жұмыс істеудің артықшылығы мен негізгі тәсілдері туралы айтылады. Мүмкіндігі шектеулі балалар арасында мінез-құлық ерекшеліктерімен айқындалған балалар қарым-қатынасқа түсуде және эмоционалды реакцияларын басқаруда нәтижеге бағытталған топтық жұмыстар жүргізуді айтарлықтай қиындатады.

Кейбір жағдайларда баланың жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, мамандардың бірлескен мақсатқа бағытталған пәнаралық жұмыстарды өткізудің тиімділігі жоғары болады.

Түйін сөздер: пәнаралық тәсіл, топтық жұмыс, мінез-құлықтың бұзылуы, сөйлеуді дамыту.

Шохамбекова А.С.¹

¹Казакский национальный женский педагогический университет

ОСОБЕННОСТИ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ РАБОТЫ ЛОГОПЕДА ПРИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ОБЕСПЕЧЕНИИ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

Аннотация

В статье рассказывается о преимуществах и основных способах совместной работы педагога-психолога и логопеда в проведении междисциплинарной работы с детьми с нарушениями эмоциональной волевой сферы. Дети с ограниченными возможностями, определяемые особенностями поведения, значительно затрудняют проведение ориентированной на результат групповой работы в общении и управлении своими эмоциональными реакциями.

В некоторых случаях эффективность проведения междисциплинарной работы специалистов, направленной на совместную цель, с учетом индивидуальных возможностей ребенка будет высокой.

Ключевые слова: междисциплинарный подход, командная работа, расстройства поведения, развитие речи.

Shokhambekova A.S.¹

¹Kazakh National Women's Pedagogical University

FEATURES OF THE INTERDISCIPLINARY WORK OF A SPEECH THERAPIST IN PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT FOR CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS

Abstract

The article describes the advantages and main ways of collaboration between a teacher-psychologist and a speech therapist in conducting interdisciplinary work with children with disorders of the emotional volitional sphere. Children with disabilities, determined by behavioral characteristics, make it much more difficult to conduct result-oriented group work in communicating and managing their emotional reactions.

In some cases, the effectiveness of interdisciplinary work of specialists aimed at a common goal, taking into account the individual capabilities of the child, will be high.

Keywords: interdisciplinary approach, group work, behavioral disorders, speech development.

КІРІСПЕ.

Әрбір ата-ана баласының тілалғыш, ұстамды, тәрбиелі болуын қалайды. Алайда үнемі олай бола беру мүмкін емес. Кейбір де нәтижеге қол жеткізе алмаған жағдайда баласының мінез-құлқын жақсы жаққа өзгерту үшін басқа не істеу керектігін білмей құлазу қазіргі кезде мүмкіндігі шектеулі балалардың ата-анасы арасында өте көп кездесетін психологиялық мәселе.

Мүмкіндігі шектеулі балаларда бұзылыстардың біріктірілген түрі көптеп кездеседі, сондай-ақ эмоционалды ерік аясы және коммуникативті салалары мен сөйлеу тіліндегі бұзылыстар жоғарыда айтылған проблемалардың туындауына негіз болады. Осылардың ішінде балалардағы мінез-құлық бұзылыстарының негізгі себебі психиканы реттеу механизмдерінің бұзылуы болып табылады, нәтижесінде баланың өзін-өзі бақылау деңгейі төмендейді, ішкі ұйымдастырушылық, ұстамдылық, өзін-өзі тәртіпке келтіру, әлеуметтік құбылыстарды қабылдауға дайын болу қабілеті бұзылады.

Мінез-құлықтарында келісідей бұзылыстар көрініс табады:

- Агрессия, өзін-өзі ұстай алмау;
- Стереотипті әрекеттер;
- Деструктивті мінез-құлық;
- Ашулану;
- Іс-әрекеттен бас тарту; [1].

Мұндай бұзылыстары бар балалармен пәнаралық жұмыс жүргізу кейде мінез-құлықтарының қиындықтарына байланысты қол жетімсіз болады. Бір ескеретін жағдай қарым-қатынас жасауға үйрену, кез-келген іс-әрекетке берілу және бөлісу қабілеті өздігінен пайда болмайды. Осы жағдайларды ескерсек, топтық қарым-қатынас және мінез-құлық үлгілерін үйрету тәжірибесі өте қажет болып саналады. Қазіргі кезде орталық жүйке жүйесінің зақымдануымен туылған балалар санының өсуі арнайы педагогтарды алаңдатууда.

ЗЕРТТЕУ МАТЕРИАЛДАРЫ МЕН ӘДІСТЕРІ.

Ерекше білім алуда қажеттілігі бар балаларға пәнаралық қатынасты ұйымдастыру. Пәнаралық тәсіл – бұл ортақ мақсаттарды көздейтін әртүрлі профильдегі екі немесе одан да көп мамандардың бірлескен жүйелі жұмысы.

Бұл тәсілдің мәні жеке пәндер арасындағы шекараларды еңсеру, олардың қолжетімділігін арттыру, баланың да, мамандардың да әлеуетті мүмкіндіктерін кеңейту және ерекше балаға тұтас, көп салалы көмек көрсетуге мүмкіндік беретін ортақ мақсаттарды көздеу болып табылады. [2].

Психологиялық-педагогикалық қолдауда пәнаралық тәсіл ол топтық жұмыстарда жүргізіледі. Топтық жұмыс үшін жұмыс тобының барлық мүшелері топтағы әр баланың қажеттіліктері мен ресурстық мүмкіндіктерін жақсы білуі керек. Оның күшті және әлсіз жақтарын

ескеруі керек. Сабақ тақырыптарын бірлесіп жоспарлап нақты бірлескен мақсаттар қою арқылы жауапкершілікті бөліп, нәтижелерді бірлесіп бағалау керек.

Ерекше білім алудағы қажеттілігі бар балалармен жұмыс жүргізгенде жер бетіндегі тіршілік иесі кірпінің өмірін мысал ретінде елестетіп көруге болады. Бірі алдыға және артқа жүгіреді, екіншісі өзі инъекция жасайды, үшіншісі ештеңеге назар аудармай сөрелерден ұнағанның бәрін алады, ал төртіншісі допқа оралып, ешкімге, ешнәрсеге назар аударғысы да келмейді. Міне, ерекше білім алудағы қажеттілігі бар балалармен жұмыс істеу де тура осындай әр мақсатта бағытталған жұмысты бір мақсатқа біріктіруге қадам жасау болып табылады. Топтық түзету сабағын өткізгенде жұмыс үшін жұппен жұмыс істейтін педагог – психолог және педагог – логопедтің біртұтас жұмыс механизмі болуы керек. Әрбір маман сөзсіз сол сәтте жауапкершілікті сезініп, мұқтаж балаға дер кезінде көмек көрсетіп, өз қалауынша өз бетінше әрекет етуге мүмкіндік бере отырып ықпал ете алады.

Топтық жұмыс кезінде бір процесте барлық балаларды баурап алу кей жағдайда мүмкін болмай жатады. Егер бала топтағы түзету сабағына ере алмай, топтан шығарылса логопедтің көмекшісі ретінде тәрбиеші яғни логопедтің тақырыбын балаға қолжетімді және қызықты формада қайталайды.

Жылдам шаршауды және белсенділіктен бас тартуды жою немесе қалпына келтіру, іс-әрекет түрлерін, қозғалыс тапсырмаларын және музыкалық сәттерді жылдам өзгерту жағдайында мүмкін болады. Егер бір топтық сабақ психологиялық және логопедиялық блоктарды қамтыса, онда екі блокта негізгі тақырыптық мақсат ортақ болуы мүмкін. [3].

Мінез-құлықты түзетудің міндеттері мен әдістері

1) бейімсіз мінез-құлықтың алдын алу;(көрнекіліктерді көптеп қолдану, кесте, мінез-құлық ережелерін пиктограмма түрінде иллюстрациялау, көрнекі түрде берілген нұсқауларды қолдану т.б.)

2) жаңа мінез-құлықты үйрету (балама мінез-құлықтық тәсілдер арқылы); (өтініш білдіру, назар аудару, бас тартуды білдіру және өзін-өзі адекватты түрде ынталандыру қабілетін қалыптастыру).

3) бейімделгіш мінез-құлықты күшейту; (мақұлдау, мадақтау, қосымша мотивация т.б.)

4) бейімсіз мінез-құлықты күшейтуді біртіндеп азайту; (бұрынғы кезеңдеріндегі ерсі мінез-құлық үлгілерін жою. Тістеу, агрессия т.б.)

5) қауіпсіздікті қамтамасыз ету (қажет болған жағдайда) – баланың агрессивті әрекеттеріне тосқауыл қою және оны басқа балалардан қауіпсіз қашықтықта ұстау. [2].

Бірыңғай коммуникацияға бағытталған алгоритмде барлық мамандардың психологиялық-педагогикалық жұмысының стратегиясын құру «экологиялық» тәсілді қолдану арқылы мүмкін болады. Бұл ретте «қоршаған орта» әрбір баланың сөйлеу және коммуникациялық қабілеттерін дамытуға жағдай жасалған қоғам екені сөзсіз. Сондықтан сөйлеу тілін дамытуда ортасының ықпалы өте зор. Мысалы, шағын топтық сабақтарда бала өз құрдастарының арасында болады, бірақ балалар тобы сөйлеу және эмоционалды статусы бойынша біркелкі емес: дыбыс айтудағы кемшіліктерден бастап, сөйлеуді қарым-қатынас құралы ретінде пайдалана алмауға дейінгі балалар тобы, баланың оқшаулануынан шамадан тыс белсенділікке дейінгі балалар бір топта отырады. Әрине мұндай балалар бір-біріне өз әсерін тигізбей қоймайды. Кез-келген, тіпті ең «ауыр» баланың өзінің де күшті жақтары бар, мысалы, орталық жүйке жүйесінің органикалық зақымдануы бар балалар құрдастарына қызығушылық пен эмоционалды байланысты көрсетеді, оларды өзара әрекеттесуге итермелейді, бұл аутистік көріністері бар балалар үшін өте маңызды. Керісінше, аутист балалар көп жағдайда жақсы шығармашылық қабілеттерін (музыкалық, бейнелеу) көрсетеді және сыныпта тиісті салада қиындықтарға тап болған балаларға үлгі бола алады.

Мұндай «біркелкі емес» топта жұмыс істейтін мамандар үшін қосымша міндеттер туындайды: жалпы сабақ процесін барлық балалар қатыса алатындай етіп ұйымдастыру керек және ол барлығына қызықты, пайдалы бола алатындай. Бұл жерде ата-ананың рөлін атап өту маңызды емес, олар да балалар сияқты дамуға ықпал ететін өзара әрекеттестіктің жаңа

формаларын және жұмыс тәсілдерін меңгереді. Жұмыстың келесі кезеңдерінде жетекші ақауды барынша түзете алатындай тапсырмаларға назар аудара отырып, әртүрлі қызмет түрлерінің санын және ұзақтығын қысқартуға тырысу керек. Басқаша айтқанда, баланың бүлінбеген белсенділігін ескере отырып, бірінші кезеңде оның зейінін, қабылдауын және есте сақтау қабілетін басқару үйретіледі. Содан кейін, осы негізде когнитивті процестерді түзету және сөйлеуді дамыту бойынша жұмыс жүргізілуі керек. [4].

ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕЛЕРІ ЖӘНЕ ТАЛҚЫЛАУ.

Баланың жеке қабілеттері мен қажеттіліктерін ескере отырып, жалпы сабақ процесін барлық балалар қатыса алатындай етіп ұйымдастыру ол барлығына қызықты және пайдалы болады. Ал мамандар бір команда болып жұмыс істей отырып, нәтижеге қол жеткізе алады. Өз пәні бойынша олардың белгілі мақсатқа бағытталған тапсырмалар болуы керек. Осыған байланысты коррекциялық педагогикалық процестің барлық қатысушылары арасындағы өзара әрекеттестіктің жаңа нысандары пайда болады, олардың құрамына медицина, оңалту және ата-аналармен байланыс салаларының мамандары да кіреді.

Пәнаралық жұмыста әр маман импровизациялауды жүзеге асыру аса маңызды. Сол кезде жұмыс нақты нәтижеге бағытталады. Сабақ барысындағы бір тапсырма немесе бір ойын әртүрлі балаларға арналған түрлі мәселелерді шешуге қызмет ете алады. Бұл маманға шығармашылықпен айналысуға, әртүрлі ойындар мен тапсырмаларды іздеуге, түзету аймағын кеңейтуге мүмкіндік береді.

Кіші топтағы пәнаралық сабақтарға кіріспес бұрын жағымды атмосфера мен сабаққа сәтті мотивация үшін жағдай жасауды үнемі ескеру керек. Бұл жерде қарым-қатынастың психологиялық құрамдас бөлігі бірінші орынға шығады: ол жағымды атмосфера құру. Бұл қарым-қатынасты бастаудың кілті! Мотивациялық сфераның жағдайын зерттей отырып, баланы сабақтың барлық кезеңдерінде, әр түрлі іс-әрекет түрлерінде бақылау жүргізіп отыруға тырысу керек. Мұндай динамикалық бақылаулар біртұтас педагогикалық жүйені іске асыруға мүмкіндік береді. Осылайша, логопедиялық блокта сөйлеу қабілетінің ауыр бұзылыстары бар балалармен жұмыс істеуге келесі мақсаттар қойылады: сөйлеуді белсендіру, түсінікті және ойнауға болатын енжар және белсенді сөздік қорын қалыптастыру, сонымен қатар сөйлеудің психофизикалық алғышарттарын қалыптастыру және бастапқы қарым-қатынас дағдыларын дамыту.

Ерекше білім алуда қажеттілігі бар балалардың психологиялық кедергілерін жоюға және жалпы әрекетке қосылуға мүмкіндік беретін «Шеңбер» әдісі. Шеңберде бала басқа балаларға қарама-қарсы тұрады, бұл оған бет-әлпетіне назар аударуға және көрнекі және эмоционалды байланыс орнатуға көмектеседі. «Шеңбер» балалардың бір-бірін көріп, амандасуына мүмкіндік береді, топтағы эмоционалдық фонды көтереді, әр балаға эмоционалдық қуат береді. Ойындарда кезектесіп немесе бірігіп, бір-біріне жанасу арқылы балалар өздерінің ұжымға қатысуын түсінеді және қарым-қатынасқа бейімделеді. Мұның бәрі коммуникацияны қалыптастырудағы және белсенді сөйлеу әрекетіне жағдай жасаудағы маңызды жетістік. «Шеңберді» өткізудің қажетті шарты оның эмоционалды және сенсорлық қабілетін дамытуға әсер ететіндігінде. Балалармен үнемі байланыста болатын мамандар ойын барысын эмоционалды түрде түсіндіреді және балаларды эмоцияларымен жігерлендіреді. Сенсорлық және эмоционалды тәжірибелер кез-келген бала үшін қолжетімді болып табылады, олар оған назар аударуға және қарым-қатынасты сақтауға мүмкіндік береді және бүкіл топпен эмоционалды бірлікті сезінуге көмектеседі. [3].

Көбінесе мамандар сабақта балалардың ұйымдаспауына және олардың тез шаршауына байланысты түзету жұмысында қиындықтарға тап болады. Мәселені шешу үшін көрнекілік әдісі қолданылады. Бірінші қолданылатын ол көрнекі кесте - бұл белгілі бір қызмет түрін бейнелейтін карточкалар – пиктограммалар жиынтығы. Сабақ басталар алдында көрнекі кесте ілінеді. Солдан оңға қарай пиктограммалық карталар бірінен соң бірі орналасады. Әр жолы картада көрсетілген ойын немесе жаттығу аяқталғаннан кейін мұғалім мен бала ойынның суреті бар картаны аударады. Осылайша, балалар белгілі бір оқиғалар тізбегін

ұстануға үйренеді. Бұл әдіс топта аутизмі бар балалар болса солар үшін тиімді, оларда жақсы жұмыс істейді. Бұл балалардың көпшілігі көрнекі ақпаратты жақсы қабылдайды. Көрнекі кесте бір оқиғаны екіншісіне өзгерту фактісі баладағы қысылу, жасқану т.б. проблемаларды жеңуге көмектеседі. Алдағы оқиғаның суреттің алдын ала ұсыну «өтпелі кезеңдегі» мәселені оңтайлы шешу жолдары болып табылады. Кесте баланың болашақта тәуелсіз болуына және жақын ересектерге тәуелділігін азайтуға мүмкіндік береді. Көрнекі кестенің ең үлкен артықшылықтарының бірі, біздің көзқарасымыз бойынша, оның көмегімен сенсорлық автостимуляцияның ең қолайсыз нысандарын біртіндеп ығыстыру мүмкіндігі, өйткені ол баланың белсенділігін құрылымдауға және оның мінез-құлқын әлеуметтік маңызды әрекеттермен толтыруға мүмкіндік береді. Сыныпта карточкаларды – пиктограммаларды пайдалану негізгі функционалдық коммуникация дағдыларын қалыптастыруға және өз іс-әрекетінің процесін құрылымдауға мүмкіндік береді: бала инициативаны алуға және сөздерді өздігінен айтуға тез үйренеді, айналасындағы адамдармен қарым-қатынас түсінікті және қолжетімді болады, және меңгерілген ауызша дағдыларды жалпылауға да көмектеседі. [5].

ҚОРЫТЫНДЫ

Түзету-тәрбиелеу үдерісінің барлық қатысушыларының әдістемелік ұйымдастырылған өзара іс-қимылы, мамандардың ұйымдастырған жұмысты және сабақтың барлық кезеңдерінде ата-аналардың белсенді қатысуын қамтамасыз ету мүмкіндігі шектеулі балаларды ең жоғары тиімділікпен алып жүруге мүмкіндік береді. Жоғары да берілген әдістемелер түзету сабақтарында пәнаралық тәсілді қолдана отырып, өзара әрекеттестік нысандарының даму динамикасын арттырады, отбасындағы бала мен ата-ана қарым-қатынасын жақсартады және баланың бұзылған функцияларын түзетеді, соның ішінде оны әлеуметтік және білім беруде мүмкіндігінше ыңғайлы етіп түзететіні туралы алғашқы қорытындылар жасауға мүмкіндік береді.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. *Перепечень Н.А., Дорожкина И.В. Междисциплинарный подход в работе педагога-психолога и учителя-логопеда при проведении групповых занятий с детьми, имеющих особые потребности. <https://nsportal.ru/>*
2. *Манвелов С.Г. Конструирование современного урока. М: Просвещение,*
3. *Гузев В.В. Методы и организационные формы обучения. – М., 2001*
4. *Усманкулов, Ш.У. Применение интегративного обучения при преподавании дисциплины «Информатика и информационные технологии» / Ш. У.*
5. *Докутович, В.В., Кыласова, Л.Е. Логопедическая служба дошкольного образовательного учреждения [Текст] / В.В. Докутович, Л.Е. Кыласова. — Волгоград: Учитель, 2013.*

References:

1. *Perepechen' N.A., Dorozhkina I.V. Mezhdisciplinarnyj podhod v rabote pedagoga-psihologa i uchitelya-logopeda pri provedenii gruppovyh zanyatij s det'mi, imeyushchih osobye potrebnosti. <https://nsportal.ru/>*
2. *Manvelov S.G. Konstruirovaniye sovremennogo uroka. M: Prosveshchenie,*
3. *Guzeev V.V. Metody i organizacionnyye formy obucheniya. – M., 2001*
4. *Usmankulov, SH. U. Primneniye integrativnogo obucheniya pri prepodavanii discipliny «Informatika i informacionnyye tekhnologii» / Sh.U.*
5. *Dokutovich, V.V., Kylasova, L.E. Logopedicheskaya sluzhba doshkol'nogo obrazovatel'nogo uchrezhdeniya [Tekst] / V.V. Dokutovich, L.E. Kylasova. – Volgograd: Uchitel', 2013.*